

møder og diskussioner, Bourdieu havde i foråret 1988 med en gruppe ph.d.-studerende fra sociologi, antropologi og statskundskab ved University of Chicago. Møderne var arrangeret af Loïc Wacquant, som siden fulgte op med interviews af Bourdieu, inden han samlede materialet til en bog. Det fremgår af Bourdieus eget forord, at de spørgsmål, han blev stillet over for af studenterne i Chicago og siden i de uddybende interviews, gjorde det klart for ham, at meget af det, han i kraft af sin franske baggrund var vant til at tage for givet, virkede mystificerende på ikke-franske læsere. På den måde fik han anledning til at gennemtænke og præcisere en række begreber og indfaldsvinkler, han havde udviklet i årenes løb. Om interviewsamtalerne siger han, at de tvang ham til en selvansøgelse, hvor han blev nødt til at udrede nogle af de svage punkter i sin forskning. Han fik med andre ord en enestående lejlighed til at give almindelige læsere et indtryk af, hvad der er de styrende principper i hans arbejde. Wacquant lagde samtidig vægt på at vise, hvordan Bourdieu tænker sine begreber ind i en metode og knytter dem sammen i en konkret praksis. Samarbejdet mellem de to er der kommet en rigtig god bog ud af.

Kernen er en tematisk dialog, hvor Bourdieu uddyber og klargør sine begrebssæt og sine holdninger til samfundsanalyse og forskning. Der følges op med yderligere fremstillinger fra Bourdieus side af metodeovervejelser og tanker om, hvad forskning indebærer. Loïc Wacquant har forsynet bogen med en udmærket og klar introduktion til Bourdieus forskning, hvor centrale begreber gennemgås og sættes i sammenhæng med anden socialforskning. Bogen er meget læseværdig og indfrir sit formål med hensyn til at give et konsistent overblik over Bourdieus måde at tænke på. Den får samlet en masse løse tråde, som i nogen grad har fremtrådt diffust og spredt igennem mandens egne publikationer – over tid kritiseret fra mange sider for sit til tider overordentligt uklare sprog, rædsomme sætningskonstruktioner, mange overlapninger og idelige gentagelser i kun let omarbejdede kapitler fra den ene bogudgivelse til den anden (se bl.a. Jenkins 1992). *Refleksiv sociologi* repræsenterer i nogen grad en intellektuel oprydning hos en forsker, som mere end de fleste har sat tydelige spor i moderne socialvidenskab.

Henning Silberbrands oversættelser af Bourdieus udsagn fra den franske udgave og af Wacquants introduktion fra den amerikanske

er med enkelte undtagelser fortræffelige. Bogen reproducerer den amerikanske udgaves liste over den del af Bourdieus forfatterskab, bogen refererer til. Forlaget har desværre udeladt Wacquants ellers udmærkede forslag til, hvordan man kan læse Bourdieu, altså finde vej gennem forfatterskabet for at sætte sig ind i mandens tankegang og begrebsapparat. Forslaget kan findes i den engelske udgave (*An Invitation to Reflexive Sociology*) og er en nyttig opskrift for begyndere, der ønsker at orientere sig i en overmåde omfangsrig og til dels uoverskuelig mængde af publikationer. Forslaget er ikke det eneste på markedet, men det er efter denne anmelders opfattelse mere fremkommeligt end for eksempel Jenkins' (Jenkins 1992). Sidstnævnte rummer til gengæld gode henvisninger til diskussioner af Bourdieus arbejde. Hans Reitzels Forlag følger den unode, som flere danske forlag dyrker med flid, nemlig at udelade emneindeks i deres udgivelser. *Refleksiv sociologi* er forsynet med et navneregister, hvilket naturligvis er bedre end slet intet register, men i udgivelsen af en engelsk bog som denne er det en slem undladelse synd at springe det fremmedsprogede forlægs indeksering over. Nu hvor computerteknologien er opfundet og formentlig under alle omstændigheder bruges med flid på ethvert kommercielt forlag, forekommer indeksering at være noget underligt noget at spare væk.

Når dette er sagt, står blot tilbage at tilføje, at om end den danske udgave efterhånden har et par år på bagen, er den fortsat anbefalelsesværdig og burde udgøre et selvfølgeligt supplement for enhver, der går i krig med *Outline of a Theory of Practice*, *The Logic of Practice*, *Distinction*, *Language and Symbolic Power* eller andre af de værker fra Bourdieus hånd, som antropologer gennem de senere årtier har ladet sig inspirere af.

Hanne Veber

Danmarks Humanistiske Forskningscenter
København

Jane K. Cowan (ed.): Macedonia. The Politics of Identity and Difference. London & Sterling, VA: Pluto Press 2000. 166 sider. ISBN 0-7453-1589-5. Pris: £13.

Denne bogs tilblivelseshistorie er paradoksal. Kimen til den blev lagt ved en konference om Makedonien så langt tilbage som i 1994 arrangeret af foreningen „Forum Against Ethnic Violence“, som på daværende tidspunkt med

rette frygtede, at Makedonien skulle blive inddraget i de voldelige konflikter, som ledsagede opsplitningen af det tidligere Jugoslavien. Kort efter at bogen (omsider) udkom, måtte den se sit skrækscenarie, etniske uroligheder i Makedonien, blive til virkelighed. Makedonien har ellers indtil for nylig fremstået som en multietnisk succeshistorie, en undtagelse fra de „etniske infernoer“ andre steder i regionen. På den baggrund er det ikke for meget sagt, at det var med en stor forventningens glæde, jeg satte mig til at læse *Macedonia: The Politics of Identity and Difference*, en samling af primært antropologiske artikler. Jeg håbede på at opnå en dybere forståelse for den omsiggribende konflikt i Makedonien. Imidlertid skal man ikke give sig i kast med bogen, hvis dét er ens eneste målsætning.

Man huskes hurtigt på, at „Makedonien“ er en særdeles forskelligartet og omstridt størrelse. Makedonien kan således samtidig betegne: 1) den nye republik Makedonien (kendt som FYROM); 2) en region, der omspænder det nordlige Grækenland, en del af Bulgarien og den nye republik Makedonien; 3) et kongerige i oldtiden. Desuden lever nutidens „makedonere“ i stort omfang i immigrantsamfund spredt ud over det meste af den vestlige verden. Det er denne betydningsmæssige flertydighed, der har gjort „det makedonske spørgsmål“ så komplekst og historisk betændt. I bogens introduktion går Cowan og Brown så vidt som til at definere Makedonien „ikke bare som et geografisk område, men også som et diskursivt rum af global betydning“ (s. 2). Redaktøren modstår dog heldigvis fristelsen til i tråd med tidens trend at kalde bogen „Det globale Makedonien“ eller lignende.

Hovedparten af bogens artikler er skrevet på baggrund af empiri fra det græske Makedonien og immigrantgrupper derfra. Man kan dårligt laste bogens redaktør for ikke at kunne forudse den senere politiske udvikling, hvor den græsk-makedonske krise er blevet afløst af en konflikt i selve Makedonien, men fra en aktualitetsmæssig betragtning er det ærgerligt, at der ikke er et par ekstra kapitler om den anspændte situation i Makedonien. Dette perspektiv dækkes kun af artiklerne af Schwartz og Brown. Det er for lidt til, at læseren bliver meget mere oplyst om de etnisk/politisk/sociale stridigheder, der i øjeblikket truer med at udarte sig til regulær krig i Makedonien. Det er for så vidt sympatisk, at bogen ikke – som så mange akademiske analyser af det tidligere Jugoslavien har for vane at gøre –

indledes med en slavisk (sic!) gennemgang af i dette tilfælde Makedoniens historie. I den fremragende introduktion lægger Jane Cowan og K. S. Brown udgangspunktet for bogen, nemlig at selvom de nuværende konflikter angående „det makedonske spørgsmål“ tilsyneladende har rødder langt tilbage i historien og markedsføres som sådan af diverse politiske aktører i og uden for området, så skal de reelle årsager snarere søges i nutidige økonomiske forhold og politiske interesser, der både påvirkes af kræfter i og uden for selve området. Hermed rammes straks en pæl gennem omverdenens udbredte misopfattelse af konflikterne i det tidligere Jugoslavien som en effekt af opflammende etnisk had og en særligt bagudskuende og voldeligt tenderende „Balkan-mentalitet“, en opfattelse, der har haft fatale konsekvenser for det internationale samfunds motivation for og evne til at gribe ind i konflikterne. Samtidig er dilemmaet, at mens historien rigtig nok ikke i sig selv forklarer de moderne konflikter, så er det vanskeligt at begå sig i området uden en vis forståelse for fortiden, netop fordi nutidige handlinger så ofte legitimeres med henvisninger bagud i tid. En vis grad af historisk og politisk kontekstualisering er altså nødvendig, særlig for ikke-kendere af Makedonien og Balkan.

Denne baggrundsviden får man til dels i K. S. Browns artikel, som dog af uransagelige årsager er henlagt til bogens slutning i stedet for logisk at komme umiddelbart efter introduktionen. Det kan altså anbefales at påbegynde bogens læsning her. Brown starter sin „historiske“ redegørelse i 1990'erne og giver et fint overblik over de politiske kriser, der efterfulgte Jugoslaviens opløsning og Makedoniens selvstændighed i 1992. Makedonien fik aldrig tid til at nyde sine nationale hvedebrødsdage, men røg umiddelbart ud i en konflikt med den store nabo mod syd, Grækenland. I Athen mistænkte man den nye stat for indirekte at gøre krav på græsk territorium og national arv for at nære ambitioner om på et senere tidspunkt at skabe et Stor-Makedonien. Konflikten fandt imidlertid sin udramatiske løsning i 1995, da Grækenland ophævede den økonomiske blokade af Makedonien. Spørgsmålet angående statens navn er derimod stadig uafklaret, og således er den officielle internationale betegnelse for „Makedonien“ fortsat „Den tidligere jugoslaviske republik Makedonien“! Det brændende spørgsmål, der siden har optaget sindene, er, om denne tidligere republik kan overleve, eller

om den skal blive dobbelt for-tidig. Den stigende spænding mellem landets makedonske og albanske befolkningsgrupper er en problematik, som Brown også tager op i sin, særdeles oversigtsprægede, artikel.

Generelt ligger bogens væsentligste fortjeneste deri, at den ikke stiller sig tilfreds med den snart programmatisk antropologiske dekonstruktion af essentialiserede forståelser af kollektive identiteter, nationer og nationalismer, men også bevæger sig videre ud i en kritik af multikulturalismen. Denne diskussion tages der hul på i bogens introducerende artikel, hvor Cowan og Brown påpeger, hvordan menneskerettighedsorganisationer og andre internationale NGO'er, der fører den multikulturalistiske ideologi i vælten, i deres iver efter at beskytte minoritetsgruppers frihedsrettigheder, på paradoksal vis ofte ender i samme grøft som de nationalistiske bevægelses fundamentalistiske hævdelser af kulturel og etnisk homogenitet. Fra dette perspektiv giver det således mening at beskrive den etniske sammensætning i Makedonien ved hjælp af metaforer som „frugtsalat“ og „mosaik“. Pointen er, at denne frugtsalat ikke hentes ud af historiens fryseboks, men tilberedes af de multikulturalistiske hofkokke. Dette tema forfølges siden af andre af bogens bidragydere (især Schwartz, Danforth og Agelopoulos).

I Jonathan Schwartz' „transnationale“ artikel tages læseren på en tour de force-rundt mellem nogle af de forskellige lokaliteter, hvor forfatteren gennem tiderne har udført feltarbejde, storbyerne Toronto og København samt det landlige Makedonien. Artiklens væsentligste konklusion angår forholdet mellem etniske albanere og makedonere, dels i de multikulturelle værtsbyer og dels i Makedonien. I diasporaen er relationerne mellem etnisk albanske og makedonske immigranter fra Makedonien i de senere år blevet forværret, hvilket ifølge Schwartz skyldes konflikten i Kosovo, at hjemlandet forflytter sig til erindringen, og endelig at den multikulturalistiske politik i de vestlige lande er med til at øge distancen og mindske dialogen mellem de etniske grupper. Resultatet er, som det så ofte ses i studier af diasporiske fællesskaber, etnisk forhærdning, der med Schwartz' ord gør diasporaen „mere balkansk end på Balkan“ (s. 120)! I modsætning hertil står forholdene i hjemlandet, Makedonien, hvor de lokale makedonere, albanere, bosniakker (bosniske muslimer), sigøjnere med flere stadig i en vis

udstrækning interagerer og samarbejder. En vigtig pointe er dog, at dette ikke skyldes en forkærlighed for det multikulturelle samfund i sig selv, men sammenfaldende interesser i geografisk og økonomisk henseende.

I Loring Danforths artikel fokuseres der ligeledes på den multikulturalistiske konstruktion af etnisk forskellighed, i dette tilfælde i det australske samfund, der siden 70'erne har bygget på en artikuleret multikulturalisme. Her drejer det sig om indvandrere fra det græske Makedonien, som i lyset af Makedoniens selvstændighed og den græsk-makedonske konflikt tvinges til at definere sig som enten „grækere“ eller „makedonere“. Den gensidige animositet hjælpes godt på vej af den australske multikulturelle politik, der i realiteten reproducerer den nationalistiske diskurs' etniske kategoriseringer. Dette fører til mærkværdige situationer, hvor familier splittes på tværs af etniske skillelinjer, hvilket der hentydes til i artiklens overskrift: „Hvordan kan en kvinde føde én græker og én makedoner“ (vel at mærke med den samme fader!)? Svaret er ikke særligt overraskende, at det kan hun, fordi etniske kategorier ikke er nedfældet i menneskers gener, men er sociale.

I bogens sidste artikel tages den multikulturalistiske diskurs atter under kærlig behandling, denne gang af Georgios Agelopoulos i relation til byen Saloniki i det nordlige Grækenland. Agelopoulos beskriver, hvordan Saloniki i forbindelse med at være EU's kulturhovedstad i 1997 blev promoveret som en multikulturel lokalitet, en multikulturalisme, der hævdes at gå flere århundreder tilbage i historien, men som vel at mærke er præget af nutidens tankegang. Det, der fejres, er således den kulturelle pluralitet, der eksisterede i de byzantiske og ottomanske imperier, mens den nutidige befolkningsmæssige heterogenitet, præget af mindre glørværdige indvandring af albanske og illegale østeuropæiske gæstearbejdere, negligeres. Ifølge Agelopoulos er det misvisende at projicere nutidens multikulturalistiske model tilbage på fortidige blandings-samfund, der egentlig må karakteriseres som baseret på synkretisme eller sammensmeltning („amalgamation“). Multikulturalismen ophøjer kulturelle forskelle til den væsentligste skillelinje i moderne samfund og institutionaliserer derved disse „kulturer“, mens kultur i sig selv i det enormt sammensatte ottomanske Saloniki ingen politisk betydning havde.

Desværre suppleres de netop skitserede stimulerende artikler af tre analytisk tynde

artikler, der indleder bogen, og som alle er empirisk funderede i Florina-regionen i det nordlige Grækenland, tæt på grænsen til Makedonien. Riki van Boeschoten synes ikke at problematisere eksistensen af de forskellige etniske „grupper“, der tilsyneladende befolker denne region, men når kun så langt som at se etnicitet som klassebestemt. Konklusionen, „at forskel lader til at være af betydning“ (s. 43), kan bogens redaktør næppe være tilfreds med: Ja, men hvilke forskelle og under hvilke omstændigheder og så videre? Muligvis skyldes den fraværende analyse til dels, at meget af forfatterens empiri er baseret på en spørgeskema-undersøgelse, og at de lokale mennesker overhovedet ikke kommer til orde. Det er svært at forstå, hvordan man kan hævde at analysere betydningen af etnisk identitet uden at interessere sig for det individuelle perspektiv.

Til gengæld er der aktørperspektiv til overflod i den efterfølgende artikel, hvor Piero Vereni leverer en lyrisk, indlevende og kærlig beskrivelse af en enkelt græsk-makedoners livs- og lidelseshistorie, som denne influeres af de større politiske begivenheder i området, først og fremmest gennem en analyse af denne ældre mands notesbøger, en form for selvbiografi. Her bliver problemet det modsatte af i van Boeschotens artikel, nemlig manglen på kontekstualisering, der kunne sætte denne interessante og dramatiske skæbnefortælling ind i et bredere perspektiv. I stedet er vi efterladt med en tragisk livshistorie, som det er svært ikke at fælde en tåre over, men som man i øvrigt ikke kan stille noget op med.

Endelig gives der i historikeren Iakovos Michailidis' artikel et bud på en alternativ historieskrivning, nemlig tabernes gemte/glemte perspektiv. Taberne er i dette tilfælde de makedonske grækere, der i det 20. århundredes begyndelse og senere i borgerkrigen efter Anden Verdenskrigs afslutning kæmpede mod den græske centralregering og endte med at måtte flygte ud af landet. I „den nye verden“, hvor de primært søgte tilflugt, sidder de og deres efterkommere ifølge Michailidis stadig og skumler over nederlaget og drømmer om oprejsning og dannelse af et Stor-Makedonien. Det er jo vanskeligt at tilbagevise, men det forekommer problematisk, at forfatteren tilsyneladende ikke har talt med nogle af de immigranter, han karakteriserer som stærkt nationalistiske. Det er jo et velkendt fænomen, at historien skrives af sejrherrene, og at de personlige/lokale fortolkninger af fortiden ikke altid stemmer over-

ens med den nationale historie, og meget andet er der ikke at hente i denne artikel, hvor der ikke for alvor går i dybden med, hvad tabernes historie nærmere går ud på, og hvad den kan tilføje den officielle græske historieskrivning, som i øvrigt heller ikke ekspliciteres.

På trods af bogens ujævne kvalitet og meget spredte fokus kan den dog for dens stærke artikler anbefales til folk, der ikke stiller sig tilfredse med massemediernes fremstilling af konflikterne i Makedonien og det tidligere Jugoslavien. Dens kritiske forholdt sig til både denne essentialiserede, etniske forståelsesramme og til den multikulturalistiske diskurs er velgørende. Imidlertid er kritikken af multikulturalismen ikke af ny dato, og man kunne have ønsket sig, at bogen i større omfang, end tilfældet er, havde forholdt sig til og indskrevet sig i den mere generelle debat om det multikulturalistiske samfund, som den har udfoldet sig i USA, Canada, Storbritannien og andre vestlige lande. Ligeledes ville det være rart at få opstillet et konstruktivt alternativ til multikulturalismen; det er jo næppe det pluralistiske samfund i sig selv, forfatterne har problemer med. Desuden må „Macedonia“ (altså bogen!) meget gerne snarligt suppleres af en mere udførlig antropologisk behandling af den nuværende konflikt i Makedonien.

*Anders Stefansson
Ph.d.-stipendiat
Institut for Antropologi
Københavns Universitet*

Erik Jørgen Hansen & Bjarne Hjorth Andersen: Et sociologisk værktøj. Introduktion til den kvantitative metode. København: Hans Reitzels Forlag 2000. 268 sider. ISBN 87-412-2639-9. Pris: uoplyst.

Det har jeg da ikke forstand på – var min første tanke, da jeg blev tilbudt at anmelde denne bog. Hvordan kan en antropolog, der nok underviser i feltarbejdets mangeartede metoder, men dog alligevel ved mest om såkaldt kvalitative metoder, overhovedet lave en kvalificeret anmeldelse af en bog om „den kvantitative metode“? Men efter at have kigget lidt i den var min næste tanke, at jeg nok alligevel havde nogle kommentarer til denne bog. Bogen er – som titlen antyder – en introduktion til den kvantitative metode eller rettere til survey-metoden (som det hedder på godt dansk). Det er ikke en bog, hvorved man kan